

OOK VOOR DE OOSTENDSE VISSERS- GEMEENSCHAP EEN BELLE ÉPOQUE?

De socio-economische situatie van een beroepsgroep in transitie.

Prof. dr. Luc François & Dirk Beirens
(bijdrage met copyright)

Op vraag van de organisatoren van het VLIZ (Vlaams Instituut voor de Zee — www.vliz.be) die de studiedag 'Vissen in het verleden' van 17 november 2017 voorbereidden, werkten beide auteurs enkele weken aan de samenstelling van een powerpointpresentatie en een bijhorende abstracttekst (soort samenvatting) inzake het thema met titel hierboven.

Hieronder volgt de voor dit gidsenblad wat aangepaste en aangevulde abstracttekst.

De **belle époque** is een omschrijving die wordt gehanteerd voor de periode beginnend met de tweede industriële revolutie en voorafgaand aan de Eerste Wereldoorlog. Grosso modo betreft dit dus de jaren 1875-1914, al zijn er uiteraard per land en per regio verschillen. Voor Oostende viel het hoogtepunt min of meer vanaf 1880 (doorbraak van het toerisme) tot 1909 (overlijden van Leopold II met het dichtdraaien van de geldkraan als gevolg).

Op internationaal vlak was het een periode die werd gekenmerkt door een **relatieve vrede**. Na de Frans-Duitse oorlog (1870-1871) werden de spanningen tussen de grote West-Europese actoren van dat ogenblik (Frankrijk, Groot-Brittannië, Duitsland) vooral naar het buitenland afgeleid; de kolonisatie van Afrika en de opdeling van dit continent tussen de Europese mogendheden waren de voornaamste uitingen daarvan. Bij het begin van de twintigste eeuw kwam die spanning vooral tot uiting in de Balkan, die door de toenemende zwakte van het Turkse Rijk in handen kwam van de Europese mogendheden.

In die jaren overvleugelde de **industrie** definitief de landbouw als economische sector. De tweede industriële revolutie was vooral gekenmerkt door schaalvergroting. Nieuwe energiebronnen zoals elektriciteit en petroleum lieten toe veel meer en veel sneller te produceren. Het gevolg was: meer en grotere fabrieken, met meer en meer gespecialiseerde arbeiders en bedienden in dienst. Heel wat steden groeiden zowel in oppervlakte als in bewonersaantal en veranderden qua uitzicht: elektrische verlichting en een meer planmatige urbanisatie waren de opvallendste uiterlijke kenmerken. De toegenomen handel met grotere schepen vergde aanpassingen aan de haveninfrastructuur. Havens die meer in het binnenland lagen, kregen het wat moeilijker en de kusthavens werden snel en grootschalig gemoderniseerd. In onze contreien was de uitbouw van Brugge-Zeehaven het voornaamste voorbeeld. Hoewel Oostende de steun van de koning had, was het toch de Brugse lobby die het leeuwenandeel van de investeringen naar zich wist te halen. Voor Oostende was de modernisering van de haven (plechtig in gebruik genomen in 1905, hoewel toen nog niet helemaal afgewerkt) wel een belangrijke troef.

Deze evoluties lieten uiteraard de mensen niet onberoerd: zowel **toekomstoptimisme als vertwijfeling** vielen hen ten deel. Het optimisme kwam tot stand door de geweldige technologische vooruitgang, gebaseerd op wetenschappelijke ontdekkingen (ontploffingsmotor, stoomturbine, gewapend beton, foto, film, ...), het gebruik van nieuwe grondstoffen en de ontplooiing van nieuwe kunstvormen. De gedachte dat de mens maakbaar was, maakte opgang en verklaarde voor een groot deel de bloei van het kusttoerisme.

De zee werd niet langer als een bedreiging (overstromingen, verdrinkingen) of als een noodzakelijk kwaad (visserij, transport) aanzien, maar als een bron van gezondheid (thalassotherapie, zeebaden, wandelingen op de dijk, ...).

Medicatie tegen allerlei echte en ingebeelde ziektes kwam in de mode: toe- of afname van het gewicht, neurasthenie, been- en gewichtsaandoeningen konden onder controle worden gebracht.

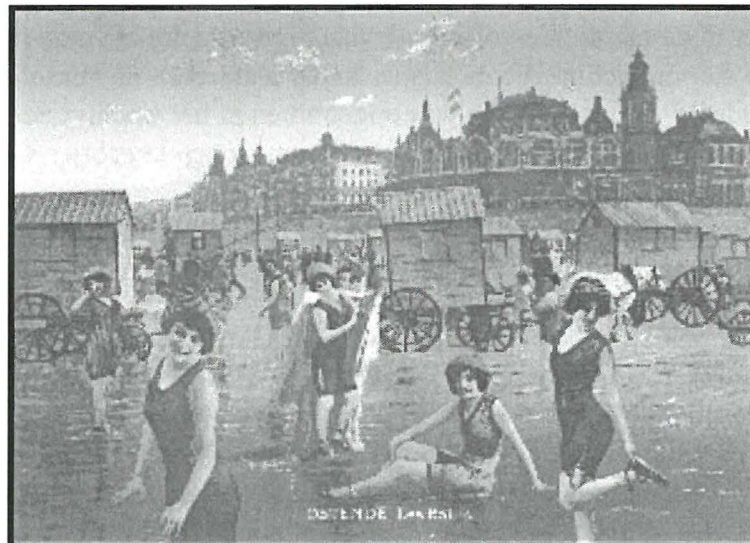
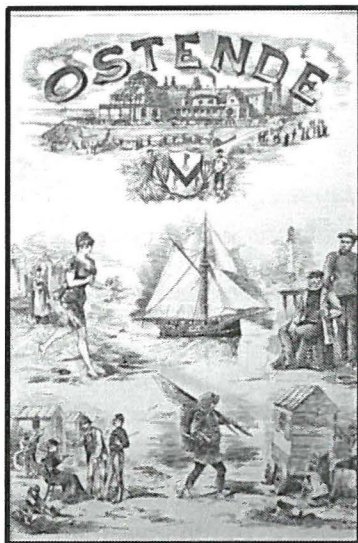
Publiciteit voor medicijnen en de oprichting van gespecialiseerde instellingen aan de kust waren het gevolg.

De vertwijfeling ontstond door de economische recessie die volgde op de enorme boom en uitte zich in het in vraag stellen van traditionele waarden zoals godsdienst en gehoorzaamheid aan gezag, schrik voor de toegenomen vrijheid, ...

Ook de **sociale verhoudingen** waren aan verandering onderhevig. De almachtige fabriekseigenaars en het loonafhankelijke proletariaat kwamen scherper dan tevoren tegenover elkaar te staan. In die hoogdagen van kapitalisme en vrijhandel was de arbeider – in welke sector ook – steeds de zwakste schakel. Het dieptepunt voor deze klasse was 1886, toen de recessie en repressie het hardst toesloegen. Werkloosheid en proletarisering waren schering en inslag. De werkgevers hadden de volledige economische cyclus in handen. Grondeigenaars waren ook graanhandelaar, financier van leningen, verzekeraar tegen brand. Reders waren tegelijk politicus, scheeps- en huiseigenaar, eigenaar van rokerijen en ijsfabrieken. Vakbonden en coöperaties zagen – zij het langzaam – het licht met als doel in het lot van de arbeider verbetering te brengen.

In deze bijdrage kunnen niet alle facetten worden behandeld die het Oostendse visserijmilieu in de belle époque kenmerken. We beperken ons hier tot de volgens ons belangrijkste: de visser in de promotie van het toerisme, de actoren en de sociale verhoudingen, de arbeidsomstandigheden, de loonvorming, het onderwijs en het dagelijks leven.

Vooraf door de urbanistische en politieke ingrepen ten tijde van Leopold II evolueerde de vissersstad Oostende tot een internationaal exquisite en vermaarde **toeristische badstad**, de gekende 'Koningin der Badsteden'. De conservatieve vissers zagen de soms vreemd uitgedoste badgasten aanvankelijk niet graag komen en de toeristen keken raar op van dat rauwe volkje. Toch kwamen beide groepen op de eerste **kustpropaganda en -affiches** voor. De vissers en hun gezinnen werden dan voorgesteld als vertegenwoordigers van de vrijheid en de ongerepte natuur. Ze werden in een romantische setting gepresenteerd als garnaalkruister, de haven binnenzeilend of als bejaarde observatoren bij een vuurtoren. In hetzelfde beeld plaatste de ontwerper een frivole baadster, keuvelende vertegenwoordigers van de hogere klasse en badkarren met personeel. Om als toeristische stad aantrekkelijk te blijven kon men moeilijk het harde vissersbestaan uitbeelden. De zuiverheid van de kust en haar bewoners stond toen haaks op de drukte en het ongezonde karakter van de nijverheidssteden.

- Links **Ostende** uit de Globe Illustré 1887-1888 de twee gemeenschappen samen.
- Rechts **Oostende in de belle époque**: baadsters en strand met Casino-Kursaal
Beeldbank Oostende, nr. MOO9613

Het elitetoerisme op zoek naar plezier, rust, verstrooiing en gezondheid > troeven Oostende: zeebaden, residentie koning, kursaal, casino, schouwburg, velodroom, paardenrennen, roei- en zeilwedstrijden, duivenschieting, bloemencorso's, vele feesten, autorennen.

Geleidelijk aan kwamen de twee verschillende werelden op de affiches los van elkaar te staan en vanaf 1900 is een affiche waarop nog een visser te zien was zeldzaam. Als schipper van een (vissers)plezierbootje kon hij er nog net op. Op de affiches werden van dan af de troeven van de belangrijkste Belgische badstad vermeld tegen een kursaal-casino- en/of zee-stranddecor met chique geklede dames. De Oostendse meester James Ensor vereeuwigde de twee tegengestelde groepen in 1888 in een tekening met potlood en kleurkrijt en in 1904 in een handgekleurde ets met dezelfde voorstelling, de bourgeois (inwoner en toerist) tegenover een vissersgezin, met een titel die niets aan de verbeelding (en realiteit?) overliet: "Stank onder, stank boven en stank overall".

De visserijsector was vrij hiërarchisch georganiseerd. Aan de top van de piramide stonden uiteraard de reders. Zij waren de eigenaars en hadden het eerste en laatste woord over de gehele sector: aanwervingen, visgronden, hoeveelheden, ...: dit alles werd door hen bepaald. In sommige gevallen brachten personen die belang hadden in het uitrusten van de sloepen (zeilmakers, kuitpers, boekhouders, eigenaars van scheepswerven, stuurman, ...) een deel van het kapitaal in, op voorwaarde dat zij het monopolie kregen voor de levering van de producten waarin zij gespecialiseerd waren. Dan werd onderling bepaald wie als reder zou optreden.

De gezagvoerder aan boord was de schipper (voor kleine vaartuigen) of de kapitein (voor grote schepen). De gezagvoerder op een kustvissersvaartuig moest het diploma van schipper tweede klasse bezitten; voor de 'hele zee' was dit het diploma eerste klasse.

De stuurman was de tweede in bevel aan boord (op de kleinste vaartuigen was hij tevens schipper) en de bootsman was de derde bevelhebber. Bij grote schepen functioneerde de stuurman op het voordek; de bootsman op het achterdek.

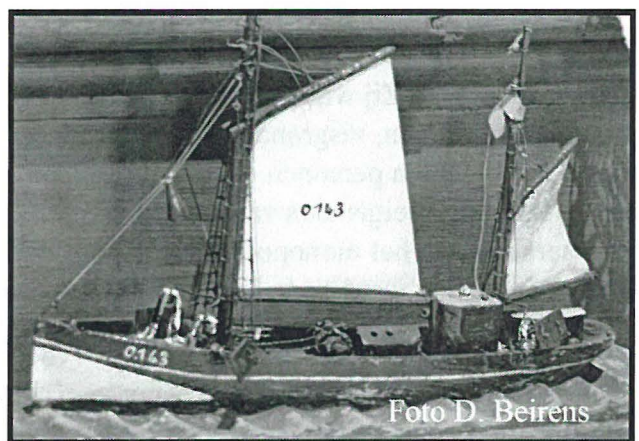
Verder in de hiërarchie volgden de machinist, de donkeyman (belast met de bediening van de kleine stoommachine die de kaapstaander aandreef), de matroos of visser (nog in twee categorieën verdeeld: de matroos die was opgenomen in het wachtsysteem en de lichtmatroos die daar nog buiten viel) en de scheepsjongens (mousses; jonge knechtjes voor alle (vuile) werkjes). Zeker deze laatsten waren erg jong: een mousse kon in Oostende in dienst vanaf zijn elf jaar. De wetgeving met betrekking tot de kinderarbeid bracht daar gaandeweg langzaam verandering in. Er mag worden aangenomen dat bij het begin van de twintigste eeuw de kinderarbeid in de visserij aan de Belgische kust 11 % bedroeg.

De vrouwen van de vissers waren verantwoordelijk voor de 'pangel' of 'panger': de inhoud van de bak mondvoorraad was nauwkeurig beschreven met het oog op een totale waarde van maximaal 10 frank. De reder wilde immers vermijden dat de visser meer at dan hij verdiende aan boord ... Maar zelfs dan moesten er vaak schulden worden gemaakt om de 'pangel' te kunnen vullen. Het aangaan van leningen (bij de reder!) of het leuren met de vangst waren dan ook een noodzaak.

In de belle époque kende de visserij in Oostende een duidelijke groei. Het aantal vaartuigen evolueerde van 255 in 1875 tot 470 in 1910. De bemanning (die gemiddeld gezien 6 personen per vaartuig telde) groeide in diezelfde jaren van 1564 tot 2212. Hoewel we voorzichtig moeten zijn met extrapolaties naar de totale Oostendse bevolking, kunnen we het aantal beroepsactieven in de visserij toch op een 10 à 12 procent van de totale beroepsactieve bevolking van Oostende ramen.

Bij de **loonvorming** dient onderscheid te worden gemaakt tussen de zeilvisschepen en de stoomsloepen. Op de zeilvisschepen werkte de visser niet aan een vast maandloon, meer meestal kreeg hij een percentage van de opbrengst van de verkochte vangst (de besomming). Dit percentage werd bepaald in functie van de positie aan boord en werd vermeld op de officiële lijst van de bemanning (de monsterrol). Dit loon werd in Oostende de 'poaje' genoemd (afgeleid van payer). Voor tot de verdeling werd overgegaan, werd een gedeelte van de opbrengst afgehouden voor allerlei kosten (waaronder voor het gebruik van de stoomspil, voor het onderhoud van het koraal, voor het toezicht op het vaartuig, ...).

Naast zijn loon kreeg de visser ook de zogenaamde 'deelvis'. Die hoeveelheid vis kon de visser voor eigen verbruik of voor verkoop aanwenden. Meestal was dit ondermaatse vis, of minder dure vis of schaaldieren. Soms kon de visser zijn 'deelvis' ook kiezen. Bij de zeilvissloepen werd verder nog onderscheid gemaakt tussen 'deelvis' (een 'zootje' grote schollen) en kordeelvis (geheel van kleine platvisjes die gezamenlijk werden verkocht en waarvan de opbrengst werd gedeeld). De visserij was de laatste sector waar betaling in natura nog werd toegelaten.

Op de stoomsloepen daarentegen kreeg de bemanning een maandloon, met daar bovenop een maaltijdvergoeding en een percentage van de opbrengst (van 0.5 % voor matrozen en stokers tot 4.5 à 6 % voor de kapitein).

Doordat het globale loon afhankelijk was van de opbrengst en doordat de visser moest bijdragen in de kosten, is het moeilijk om het exacte loon te bepalen en te vergelijken met andere beroeps-categorieën. Maar toch kan worden gezegd dat het gemiddelde dagloon schommelde rond de bedragen die vb. in de mijnbouw werd uitbetaald en die daar als 'hongerlonen' werden omschreven. Omdat het loon van de visser ontoereikend was, moesten de vele kinderen van zodra dat kon samen met hun moeder aan de slag: visserij, visverkoop (o.a. leuren met 'deelvis'), hotelwerk, eigen café, prostitutie, dagloondienst, nevenbedrijven (bv. netten breien, sardineverwerking, rokerij). Ook de visser zelf ging op zoek naar een bijverdienste: de combinatie met kleinhandelaar en herbergier kwam regelmatig voor. Smokkel van vooral tabak en alcohol was in. Door de groei en de bloei van Oostende in die periode gaven nogal wat vissers de voorkeur aan een beroep aan land. Door de uitbouw van de stad was er grote nood aan ongeschoolde schilders- en metselaars-knechten, terwijl de uitbouw van de dienstensector nood had aan personeel voor de loodsboten, de pakketboten, de spoorwegen ...

De sociale situatie in de visserijsector was zo erbarmelijk dat er vanaf het einde van de negentiende eeuw een en ander in beweging kwam. In 1898 werd een 'Studiecommissie voor de sociale vraagstukken in het visserijbedrijf' opgericht, op initiatief van het ministerie van Arbeid. De werking van de reeds lang bestaande voorzieningskas (sinds 1829) werd gaandeweg meer gereguleerd en gecontroleerd door het Bestuur van het Zeewezen. In 1890 werd de 'Voorzorgs- en hulpkas voor slachtoffers van arbeidsongevallen' opgericht, als uitvloeisel van de wet op de arbeidsongevallen. In 1896 werd een 'Hulpkas voor slachtoffers van zee-ongevallen' opgericht. Deze hulpkas steunde volledig op liefdadigheid en voorzorg in geldelijke toelagen en steun in natura. Het comité werd door het stadsbestuur aangewezen.

Ook de reders wensten zich in te dekken voor schade aan hun vloot. Ze hadden zich verenigd in enerzijds de 'Association' (vergelijkbaar met de Kamer van Koophandel) en anderzijds de 'Onderlinge Verzekeringsmaatschappij'. Na een mislukt experiment met de 'Société Anonyme d'Assurance de Bateaux de Pêche' (1841-1865), werd in 1881 de 'Club d'Assurance Mutuelle de Bateaux de Pêche' opgericht en gereorganiseerd in 1888.

De reders recupereerden hun bijdrage door een heffing op de bruto-opbrengst van de visvangst.

De facto hield dit in dat de vissers twee derden betaalden van de bijdrage van de premie en de reders maar één derde.

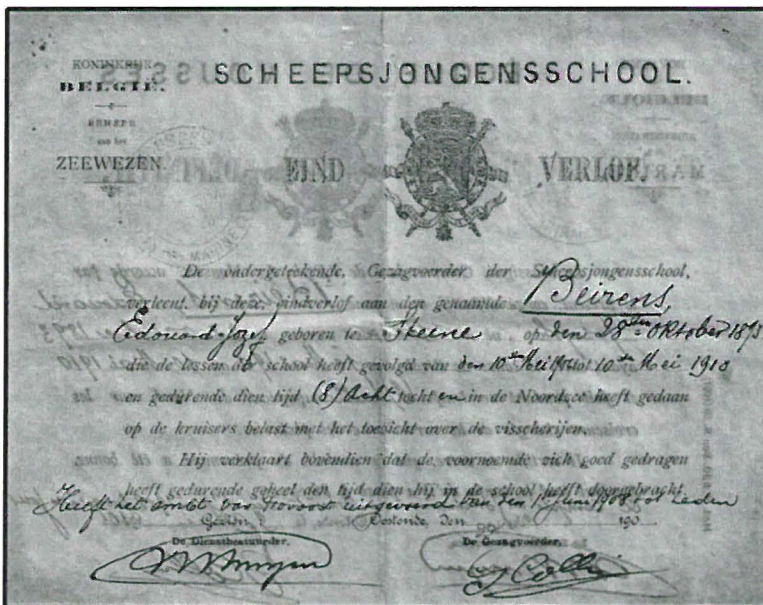
Niettemin werd bij een schipbreuk alleen de reder vergoed en dus niet de visser of zijn nabestaanden!

(Visserscafé De Plate in achterruimte stadsmuseum - foto D. Beirens)

Tot het midden van de 19de eeuw leerden jonge vissers hun job al doende in familiaal verband. De nood aan een degelijk **opleidingsniveau** voor de verschillende visserijfuncties en de evolutie van de techniek (bv. stoommachine, visserijmethoden) zorgden ervoor dat de overheden en de onderwijswereld in beweging kwamen. De Oostendse **zeevaartschool**, al opgericht in 1820, voorzag vooral theoretisch onderricht voor officieren van de handelsvloot en leverde maar occasioneel bekwaamheidsdiploma's voor vissersstuurliu af. Toen een parlementaire onderzoekscommissie in 1865 vaststelde dat er te weinig aanwervingen plaatsvonden voor het zeevisserijbedrijf, sloeg ze alarm en ontstond de **rijksscheepsjongensschool** (École des Mousses). De leerlingen, die uitsluitend uit het zeeluumilieu gerekruteerd werden, kregen theoretische en praktische lessen op een schoolschip. Maar te weinig afgestudeerden kozen voor de visserij, bv. tussen 1890 en 1910 slechts 108 van de 807 leerlingen. Daarom organiseerde de stad Oostende vanaf 1886 speciale lessen in een bijzondere vissersafdeling van het lager onderwijs. In 1889 werd die afdeling omgevormd tot de **Stedelijke Visserijschool**, die, gesubsidieerd door de staat en de provincie, een redelijk succes kende. Zowel werkgevers als geslaagden konden rekenen op een premie of een beurs. In 1887 startte de ondernemende en gewaardeerde Oostendse onderpastoor Hendrik Pype in samenwerking met de Broeders van Liefde en met de financiële steun van een rijke weduwe de **Vrije Visserijschool Sint-Andreas**, later 'Paster Pype' genoemd. Na de vaststelling dat heel weinig wezen naar de visserij gingen werd in 1906 de stichting het **Koninklijk Werk Ibis** in het leven geroepen.

Toch bleef de visserijsector een structureel tekort aan (goed opgeleide) arbeidskrachten kennen. Ook verlieten heel wat leerlingen, vaak noodgedwongen, vroegtijdig hun school. Tegen WOI beschikte Oostende wel over heel degelijk visserijonderwijs verspreid over diverse instellingen. Dat zal mee zorgen voor de opbloei van de sector in het interbellum.

Koninkrijk België – beheer van het zeewezen – eindverlof

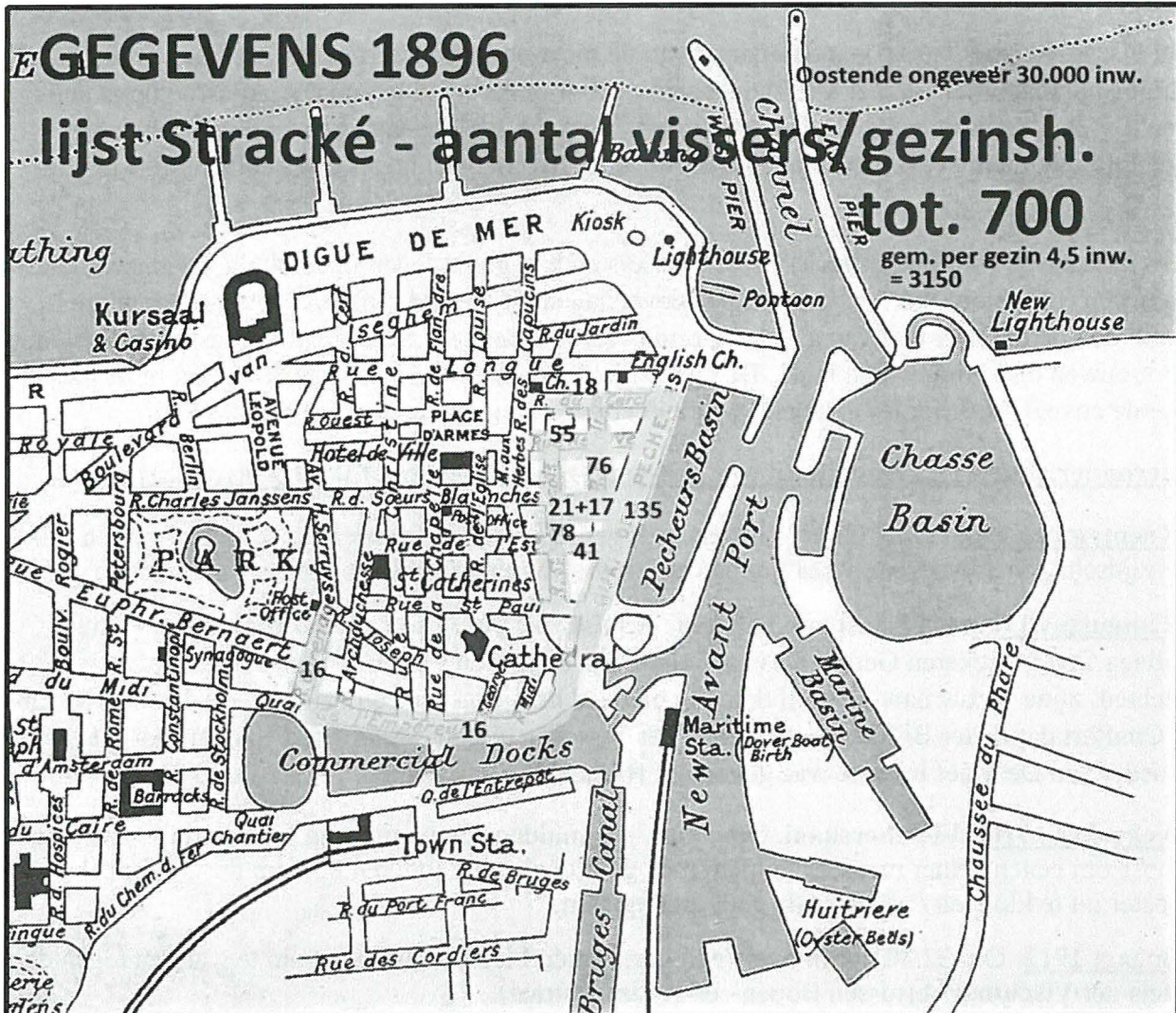
De ondergeteekende gezagvoerder der **scheepsjongensschool**, verleent, bij deze, eindverlof aan den genaamde **BEIRENS EDOUARD-JOZEF** geboren te Steene, op den 28sten oktober 1893 die de lessen der school heeft gevolgd van den 10sten mei 1906 tot den 10den mei 1910 en gedurende dien tijd 8 tochten in de Noordzee heeft gedaan op de kruisers belast met het toezicht over de visscherijen. Hij verklaart bovendien dat de voornoemde zich goed gedragen heeft gedurende geheel den tijd dien hij in de school heeft doorgebracht.

(bijgeschreven:) heeft het ambt

van provoost (= soort tuchtmeester) uitgevoerd van 1908 tot heden. Mijn (DirkB) grootvader aan vaders kant kwam niet uit een zeevaart/visserij-familie en hij werd toch aangenomen in de scheepsjongensschool. Hij was later matroos bij de handelskustvaart en was vanaf 1942 sassenier in de Oostendse haven.

EGEGEVENS 1896

lijst Stracké - aantal vissers/gezinsh. tot. 700

Stadsplan Oostende uit de reisgids Wardlock 1906 met daarop per gemarkeerde straat het aantal vissers-gezinshoofd volgens de lijst Stracké uit 1896. Alleen de 'belangrijkste vissersstraten' werden opgenomen. Ongeveer (foutenmarge!) 700 gezinshoofden x 4,5 gemiddeld aantal gezinsleden, wat het totaal aantal leden van de vissersgemeenschap brengt op ongeveer 3150. Dat is ongeveer 10,5 % van de stadsbevolking (30.000 inwoners) in 1896.

Het hoeft geen betoog dat het leven van nagenoeg alle leden van de vissersgemeenschap in de belle époque er een was van kommer en kwel. De meeste vissersfamilies woonden toen in een gettoachtig kwartier met volgende aaneensluitende straten: Visserskaai, Keizerskaai, Werfstraat, St.-Paulusstraat, Kleine Kaaistraat, Aartshertoginnestraat St.-Franciscusstraat, Ooststraat, Schippersstraat, Nieuwstraat, Cirkelstraat, Langestraat, Boonenstraat, Kadzandstraat. Die straten hadden ook een twintigtal impasses waarin heel wat gezinnen opeengepakt leefden en voorzien werden van gerantsoeneerd (regen)water van bedenkelijke kwaliteit. Tussen 1900 en 1914 rapporteerden journalisten, empathische politici en door de overheid aangestelde wetenschappelijke onderzoekers over de schrijnende levensomstandigheden van de vissersbevolking. De stad plande sociale woningen meer landinwaarts maar door gebrek aan middelen kwamen die er niet.

Dit visserskwartier lag op wandelafstand van de meer begoede buurten, het winkelcentrum en de chique horecagordel van het toeristenkwartier. Door ondervoeding en verkeerde voedingsmethoden (bv. te vlug vaste voeding, papaverpapjes), gebrekkige hygiëne en armzalige huisvesting (vochtig met luchtwegenproblemen) bleef de kindersterfte veel hoger dan het landelijke gemiddelde.

Een uitlaatklep voor hun miserie vonden vissers en hun gezinsleden in alcohol ('de glazen boterham') en (bij)geloof (zie verder). Uit politieverlagen uit die tijd blijkt dat het grote drankmisbruik ook de oorzaak was van allerlei soorten van criminaliteit. Scheldpartijen tussen gezinsleden en vrouwen onderling waren legio. De visser hield zich niet bezig met zijn kinderen maar probeerde zoveel mogelijk te 'genieten' met zijn collega's tussen de visserijperiodes door.

Hieronder enkele fragmenten uit een niet-gepubliceerd persoonlijk politieverlagboek

28 september 1906: Om 10 uur 's morgens opgeroepen om in overtreding te nemen wegens wederzijdsche scheldwoorden Rosa Poupée en Elodie Vannieuwenkerke, mosselverkoopsters.

22 augustus 1909: Op dienst zijnde **Kleine Kaaistraat** (*nu Paster Pypestraat*) zag ik en mijn collega Coppin zekeren Gerard Deswaef zijne vest aftrekken en beriep iemand met hem te willen vechten; zijne vrouw nam hem bij den arm en deed hem naar huis en dan verklaarde ons Charlotte Chaffart dat Pieter Billiaert in den gang der Visschersgilde gewaterd had en daardoor met den broeder van Deswaef in ruzie was gekomen; Billiaert 1 frank boete.

23 oktober 1910: Visscherskaai. Om 3 uur 's namiddags in overtreding genomen Octavie Van Roose om eenen eemer mosselschelpen in de goot te gieten (anderen ook om de stoofbuis boven rooster uit te kloppen / asbak in de goot uit te gieten).

9 maart 1912: Om 22.30 uur in overtreding genomen Pieter Lancsweert om te wateren tegen de tafels der **Vischmarkt** (tussen Bonen- en Kadzandstraat).

29 september 1913: Om 1.45 's nachts op dienst zijnde in de **Kleine Kaaistraat** kwamen 6 jongelingen al zingend. Wij verboden het hun doch eenige stappen verder waren zij terug aan het zingen, wij verboden het hun nogmaals en vroegen een zijne naam welke Arthur Vander Heyde was en die ons zegde, ja schrijf mij maar op, ik ben het en ik werke bij mijnheer Jansens en deze zal er wel voor zorgen, ik zit er niet mee in. De anderen gingen voort doch gekomen aan de nieuwe zaal* begonnen zij opnieuw te zingen en een van hen, Arthur Duyck, de grootsten, riep ons toe: dat er maar een van die nietweerds hier komt, ze zullen met mij te doen hebben. Wij zijn er naartoe gegaan ten einde hun te herkennen doch zij zijn weggelopen in de richting der **Vischerskaai** altijd maar al roepend 'nietweerds, luiards, pliesje van me klooten, bastaards, smeelappen. Zij zijn dan op een sloep gesprongen en riepen ons dan toe: 'Kom eens hier, wij zullen u eens leeren zwemmen, wij zullen u vermoorden.' Zij hebben ook nog met steenen of ballast geworpen naar ons; het waren Arthur Duyck, Alouis Duyck, Medard Burcke, Arthur Vander Heyde, Edgard Deprince, Leon Lauwereyns.

Foto uit: DE ZUTTERE Charles, **Enquête sur la pêche maritime en Belgique: introduction, recensement de la pêche maritime**, 1909.

Verzet tegen zijn leefomstandigheden was niet aan de visser besteed met uitzondering van de unieke vissersopstand van 1887. Een visser was gelaten, op zichzelf aangewezen. Hij aanvaardde de tegenstelling arm-rijk en vond het normaal dat rijken armen hielpen. Mede door zijn onzekere statuut, was hij nu werknemer of halve zelfstandige, kon hij lang niet genieten van de sociale voordelen die in die periode stelselmatig opgebouwd werden door de industriearbeiders. In de paternalistische relatie met de reder was hij de dupe van een zogezegde vertrouwensrelatie.

Hij werkte als iedereen sliep en omgekeerd waardoor het verenigingsleven vaak aan hem voorbijging. Paster Pype, 'Vader der vissers', stichtte in 1894 de Oostendse Bond 't Zal wel gaan' met culturele en sociale werken voor de Belgische vissers alsook de kook- en naaischool 'Germana' voor vissersmeisjes. De liefdadigheidsinstelling 'Crèche Louise-Marie' ving vanaf 1888 visserskinderen op en bezorgde hen kwaliteitsvol voedsel. Kort voor WOI begonnen vissers zich in de kleinere kustgemeenten aan te sluiten bij 'syndicaten'.

Geloof, volksgeloof en bijgeloof lagen in de vissersgemeenschap in de belle époque dicht bijeen. Priester-aalmoezeniers benadrukten de relatie die Christus had met zijn vissersapostelen en de speling van de natuur naar Gods hand. Klappeien en roddelaars verkochten onwaarheden die er toch ingingen. Bovendien gingen een aantal geloofstradities over van generatie naar generatie: wijwaterbesprenkeling, verborgen OLV-beeldjes en gewijde palmtakjes in het net.

10 C Per nummer

STAD OOSTENDE

10 C Per nummer

OPROEP TOT LIEFDADIGHEID

TOMBOLA

Ingericht met de
toestemming van het Gemeentebestuur
TEN VOORDEELE DER

SLACHTOFFERS
der
OOSTENDSCHE VISSCHERIJ

getroffen door de zeerampen gedurende het Winter Seizoen
1896-97.

Het komiteet zal met erkentenis alle giften ontvangen, en is de edelmoedige personen voorop dankbaar die het hunne zullen bijdragen tot het weigelen van dit liefdadigheidswerk, het zij door geven van prijzen voor de Tombola, andere geschenken, of het aankopen van loten.

per nummer 10 C

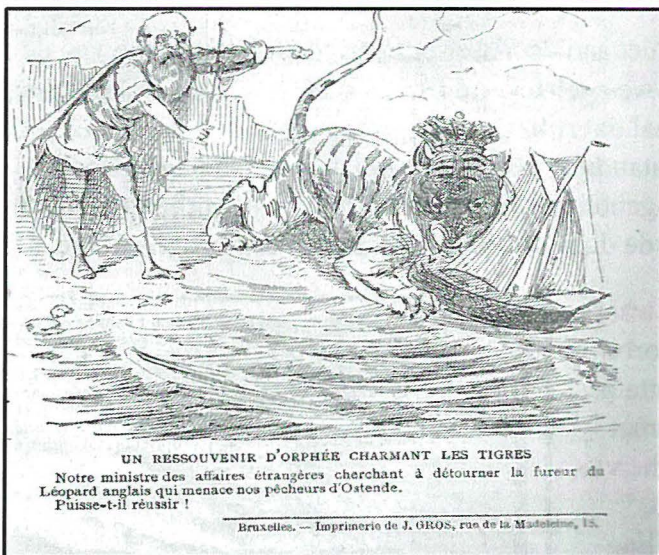
LOKAAL HOTEL DU NOUVEAU PASSAGE
Handelsplaats Oostende.

per nummer 10 C

De zeeduivel of roeschaard was de ongrijpbare verpersoonlijking van de onrust die de visser overviel buiten zijn natuurlijke omgeving en die hem nachtmerries of 'kokkemaren' (Fra. cauchemars) bezorgde. Angst, spanning en onzekerheid onder meer over niet-verklaarbare fenomenen of voorvallen leidden tot groteske handelingen en gebruiken onder de noemer van 'geloof'. Het noodlot en slechte voortekens moesten bezworen kunnen worden. Het kruisteken was een voor naam 'wapen' in die strijd.

Bepaalde kerken, kapellen en andere specifieke bidplaatsen werden veelvuldig bezocht door de leden van de vissersgemeenschap. In Oostende en omgeving waren de Kapucijnenkerk en de Visserskapel van Bredene de favorieten. Ook de traditionele zeewijdingen aan de Vlaamse Kust, kenden bij de vissersgemeenschap veel bijval. De zeewijding in Oostende gaat al eeuwenlang door de eerste zondag van of eerste zondag na de feestdag (29 juni) van de patroonheilige van de hoofdkerk en van de vissers: Sint-Pieter. Zowel de herdenking aan wie en wat door de zee genomen werd als het afsmecken van goddelijke en heiligenbescherming stonden centraal.

Heel bekend is dat je volgens het vissersgeloof een gouden ringetje in het linkeroor moet dragen voor een goed gezichtsvermogen, maar het kon ook dienen als betaalmiddel voor diegene(n) die de overleden visser wilde begraven. Scapulieren en medailles werden gedragen ter bescherming. Vele handelingen aan boord van het visserschip werden bezwerend 'in godsnaam' verricht.

“Orpheaanse herinnering die tijgers charmeert.

Onze minister van Buitenlandse Zaken zoekt een manier om de woede van de/het Engelse luipaard die onze Oostendse vissers bedreigt te keren. Mocht hij daarin slagen.”

Le Globe Illustré 1887-1888

Besluit

In de voorafgaande tekst werd de levenssituatie van de Oostendse visser beschreven in wat voor hem zeker geen ‘belle époque’ was. Op macrovlak stellen we vast dat de Britse en Franse visserijsector onder invloed van de tweede industriële revolutie sneller en meer gemoderniseerd was dan de Belgische. Met grotere schepen met krachtiger motoren en met de nieuwste vistechnieken konden deze buitenlandse vissers meer vis aan een lagere prijs op de markt brengen. Onder invloed van de toen heersende principes van vrijhandel kon deze vis bovendien door die buitenlandse vissers in België op de markt te koop worden aangeboden.

Op microvlak was de toestand van de Oostendse visser al geruime tijd meer dan beklagenswaardig. De ‘winst’ werd voor hem voortdurend kleiner: de materiële levensomstandigheden van de vissersgezinnen werden dus voortdurend nijpender. Slechte behuizing, ongezonde hygiënische omstandigheden, grote kindersterfte, ... waren het gevolg. In augustus 1887 grepen de macrogeschiedenis en de microgeschiedenis in elkaar en gaven ze aanleiding tot de kortstondige ‘Vissersopstand’.

Zoals zo vaak in de geschiedenis had dit crisismoment meerdere gevolgen. Op korte termijn waren die zeker negatief: de opstand resulteerde in een aantal doden en gewonden en strenge veroordelingen (boetes, gevangenisstraffen). Op een iets langere termijn waren de gevolgen wat gunstiger: stapsgewijze kwamen er wettelijke maatregelen die de visser wat beschermden en ook lokale omstandigheden (coöperaties, onderwijs, hulpverlening, verzekering, stedelijke premies, ...) droegen bij tot een verbetering. De rol van de Oostendse visserijalmoezenier Paster Pype was daarin van onschatbaar belang. Toch kampte de sector met een structureel tekort van goed opgeleide arbeidskrachten. De belle époque eindigde met de Eerste Wereldoorlog. In het daaropvolgende interbellum verbeterde de situatie van de vissersgemeenschap: meer welvaart en werkelijker welzijn.

SELECTIE GERAADPLEEGDE BRONNEN

- **ALGEMENE GESCHIEDENIS DER NEDERLANDEN**, deel 13 Nieuwste tijd, Nederland en België 1840-1914 2de helft, 1978.
- BAILLIEUL Maryse, **Oostende in de belle époque**, een tijdsbeeld met focus op het sociaal aspect, 2004.
- DECLEER Roger, **100 jaar Vrije Visserijschool 'Paster Pype'**, 1988.
- DENECKERE Gita, **Oostende in de belle époque**, 2005.
- DE RAET Lodewijk, **Vlaanderens economische ontwikkeling**, 1905.
- DESNERCK Gaston & Roland, **Vlaamse visserij en vissersvaartuigen**, 1974-1976.
- DESNERCK Roland. **De Oostendse visserij**, 1986.
- DEVOS John. **De vissers te Oostende : 1870-1889. Grondlijnen voor de studie van hun gemeenschap**. MA-thesis. RUG, 1979.
- DE ZUTTERE Charles, **Enquête sur la pêche maritime en Belgique: introduction, recensement de la pêche maritime**, 1909.
- VERMAUT Robert & DE ZUTTERE Charles, **Enquête sur la pêche maritime en Belgique: Etude sociale de la pêche maritime**, 1914
- GOBYN Ronny, **Te kust en te kuur, badplaatsen en kuuroorden in België 16de-20ste eeuw**, 1987.
- HOVART Pierre, **Volksgeloof in de zeevisserij**, 1991.
- HOVART Pierre, **150 jaar zeevisserijbeheer 1830-1980, een analyse van normatieve bronnen**, 1993.
- KLAUSING Jef, **Honderd jaar sociale evolutie in het visserslied**, overdruk uit 't Beertje, 1988.
- KLAUSING, Jef, **'De zeevisserij te Oostende tussen eeuwwisseling en Wereldoorlog I'**. Ostendiana, I, 1972, pp. 93-110.
- **KONINGINNEN AAN DE NOORDZEE**, Scheveningen, Oostende en de opkomst van de badcultuur rond 1900, 2013
- **OOSTENDE IN DE BELLE ÉPOQUE 1905**, het wonderjaar van Leopold II, 2005.
- POPPE Marcel, **Een eeuw Vlaamse zeevisserij 1875 – 1975**, 1977.
- SCHEERLINCK Karl, **Affichekunst aan zee 1887-1970**, 2003.
- SCHOLLIERS Peter, **Arm en rijk aan tafel, 200 jaar eetcultuur in België**, 1993.
- SIMOEN Olivia, **Van de Coö gesproken over mamzels, stongs en percenten: een geschiedenis van S.E.O., 1892-1981**, 2009.

AZURIET

UW REIS-ONZE PASSIE

OOSTENDE
Kastanjelaan 3
8400 OOSTENDE
info@azuriet.be
059/51 49 51

OUDENBURG
Hoogstraat 13
8460 Oudenburg
hilde@azuriet.be
059/79 55 05